

Z červené knihy našich měkkýšů - zůstane bahenka pruhovaná obyvatelem českých řek?

Vojen Ložek

Měkkýši žijící ve velkých tocích pronikají na naše území jen dvěma řekami — Dunajem a Labem. Zatímco pro Dunaj jsou význačné prvky pontokaspické (*Fagotia*, endemiti z r. *Theodoxus*), spojuje nás Labe s nížinami severní Evropy a otevírá cestu takovým druhům, jako je *Theodoxus fluviatilis* (L.), *Sphaerium solidum* (Norm.) a zejména *Viviparus viviparus* (L.) — bahenka pruhovaná, jíž věnujeme tuto úvahu.

Bahenky patří svou velikostí mezi nápadné obyvatele našich vod, nehledě k tomu, že jsou zástupci podtřídy předožabých (*Prosobranchia*), tedy skupiny převážně mořské, lišící se od sladkovodních plžů plicnatých (*Basommatophora*), u nás běžných, některými nápadnými znaky, především víčkem, které je trvale přirostlé k noze a uzavírá ulitu, když se živočich zatáhne. Krom toho je ústní partie protažena v rypákovitý útvar a po hlavě bývá obvykle oddělené.

Bahenka pruhovaná má vejčitě kuželovitou, poměrně silnostěnnou ulitu z 5—6 mírně, ale pravidelně klenutých závitů. Základní barva je špinavě žlutozelená s třemi narudle hnědými spirálními pruhy. Vrchol je tupý, píštěl téměř dokonale zakrytá cívkovým okrajem ústí, které má nahoře zřetelný tupý roh a jehož vnější okraj sbíhá od nasazení na patře poměrně prudce dolů. Výška kolísá kolem 3 cm, šířka dosahuje 22—24 mm, ulity jsou však často menší.

Od své příbuzné bahenky živorodé — *Viviparus contectus* (Millet), která žije v nížinných stojatých vodách, se bahenka pruhovaná liší menšími rozměry, mírně klenutými závitů i zakrytou píštělí. Bahenka živorodá má totiž závitů jakoby nafouklé a vrchol tvoří ostrý hrot. Třetí čs. druh — *Viviparus acerosus* (Bourguignat) sice má rovněž mírně klenuté závitů, ty jsou však ze stran stlačené, vrchol špičatý a rozměry daleko větší. Obývá větší mírně pohyblivé vody Podunají, kde se bahenka pruhovaná nevyskytuje.

Bahenku pruhovanou od nás poprvé uvádí Alfred Slavík (1868), který ji objevil v Labi proti Prostřednímu Žlebu u Děčína a píše doslova: „... krásný druh *Paludina fasciata*, který znám pouze z této krajiny a jediného naleziště Mittelgrundu. Veselá tato zvířátka pohybovala se při břehu mezi oblázky částečně hráze, a úplně byla spokojena s malým množstvím čisté vody, která zde neustále protékala.“ J. Uličný (1894) k Slavíkovu nálezu připojuje další lokality — Děčín, Ústí n. L., Vaňov a Lovosice, což ukazuje na víceméně souvislé rozšíření v Labi od Litoměřic po státní hranici.

Další doklady se objevují až po půl století, kdy jsem r. 1943 sbíral bahenku pruhovanou ve značném množství v Labi nad Roudnicí a ve Smíchovském přístavu u Císařské louky v Praze. V poválečných letech se velmi rozšířila v pražském úseku Vltavy a voda vyplavovala v tisících její ulity na břehy. Během šedesátých let zvolna pominul její masový výskyt v této oblasti a vlivem stoupajícího znečištění velmi prořídly její populace v Labi.

V září 1950 jsem sebral několik vypla-

vených ulit v nivě Ohře u Loun a znovu v srpnu 1980 opět vyplavenou na Ohři pod Slavětínem, což nasvědčuje tomu, že se udržuje i v dolní Ohři. Velkým překvapením byl pak nález v Sázavě u hvězdonickeho jezu nad Čerčany 28. srpna 1976, který od vltavských výskytů odděluje dlouhý říční úsek, kde bahenka pruhovaná zatím nebyla nalezena.

Zhoršující se jakost vody v našich řekách a snad i změna teplotního režimu Vltavy vlivem výstavby přehradní kaskády omezila přirozené šíření tohoto druhu, který se v ČSSR jinde nevyskytuje a následkem toho dnes musí být pokládán za kriticky ohrožený. Proto je překvapením nález dosti četných, převážně mladých jedinců na kamenech v Labi u Střeleckého ostrova v Litoměřicích dne 2. července 1984, který ukazuje, že místy je bahenka s to přežít i v tak znečištěné vodě; poněkud níže v Lovosicích byla ve stejné době marně hledána!

Nález v Sázavě dokládá, že bahenka pruhovaná se i dnes ještě může šířit na

místa, kde předtím nežila a kde má větší možnost přežití než v silně znečištěném Labi a dolní Vltavě. Její výskyt je třeba proto soustavněji sledovat, což je snadné vzhledem k její velikosti i charakteristickému tvaru. Třeba jen upozornit, že se nejraději zdržuje na spodní straně velkých kamenů, jimiž se zpevňují regulované břehy našich řek.

A nakonec ještě několik slov k nomenklatuře našich bahenek, která prodělala složitou historii. Donedávna se totiž jménem *Viviparus viviparus* (L.), resp. *Paludina vivipara* (L.), označovala známá bahenka živorodá, žijící ve stojatých vodách nížin, zatímco menší říční druh byl znám pod názvem *Viviparus fasciatus* (Müller). Po dlouhých nomenklatických sporech bylo však s konečnou platností rozhodnuto, že starý Linnéův název *V. viviparus* (Linné, 1758) se vztahuje na říční druh, a tedy na bahenku pruhovanou, a že pro běžnější bahenku živorodou je platným názvem *Viviparus contectus* (Millet, 1813).

Bahenka pruhovaná, *Viviparus viviparus*

